

O potrebi političkog organiziranja bosanskih muslimana

RUSMIR DJEDOVIĆ

.....

NA PRIJELAZU 20. u 21. stoljeće kod muslimana koji žive u Evropi javlja se potreba sistemskog promišljanja i definiranja svog ukupnog položaja na ovom kontinentu. Također, se javlja i svijest o adekvatnoj valorizaciji raznovrsnih potreba te zajednice na duhovnom, kulturnom i političkom planu. Pred takvim dilemama se nalaze i bosanski muslimani. Danas su u Evropi i Bosni i Hercegovini evidentni pokušaji muslimanskih intelektualaca da definiraju svoje ukupne društvene potrebe. Tako se javljaju razne „deklaracije“ koje tragaju za rješavanjem mnogih društvenih problema.

Bosna i Hercegovina je svojim položajem od uvijek bila na kontaktu različitih civilizacija, zapravo na rubovima Zapada i Istoka. U srednjem vijeku je na rubu kršćanske Evrope, u osmanskome periodu, na rubu islamskog Orijenta, a u posljednjih 130 godina ponovo je na rubu, sada već moderne i procesom demokratizacije zahvaćene Evrope. To se pogotovo odnosi na najnoviji period, kada Bosna i Hercegovina, kroz demokratsko društvo, sve više dobiva evropske karakteristike. Neminovno je nastavak ovog procesa u budućnosti, kada će bosanskohercegovačko društvo definitivno poprimiti sve one osobine koje imaju suvremene, stvarne demokracije Evrope. Pozitivne tekovine te stvarne političke demokracije sve više zaživljavaju i kod nas. Jedna od najvažnijih je sloboda političkog organiziranja pojedinih interesnih grupa

društva na vrijednostima koje ta društvena grupa baštini i njeguje. Koristeći već uspostavljenu stvarnu političku demokraciju, i bosanskohercegovački muslimani imaju mogućnost da afirmiraju svoje društvene vrijednosti kroz organiziranje vlastite političke organizacije. Riječ je o društvenim vrijednostima koje je umnogome strukturala pripadnost islamskoj duhovnosti i praksi.

Inicijativa na tom planu se sasvim legalno i pravovremeno pojavljuje kod dijela intelektualne i političke elite Bošnjaka-Muslimana. No, pošto se radi o nečemu potpuno novom (treba spomenuti da već postoje neki populistički pokreti koji pokušavaju izrasti u političke stranke „islamskog kulturnog kruga“), **potrebno je elaborirati više važnih pitanja koja se otvaraju u procesu političkog organiziranja bosanskohercegovačkih muslimana, a na principima islama.**

***

Za samo nešto više od jednog stoljeća, bosanskohercegovačko društvo, pa samim tim i bošnjačko-muslimansko, akumuliralo je teško breme patnji i stradanja, a istovremeno, i uglavnom, neostvarenih nada za boljim životom čovjeka. U tom, sa historijskog aspekta kratkom vremenu, navedena društva su prošla izrazito proturječne i specifične faze svog razvoja: od ostataka feudalizma, ranog kapitalizma, velikosrpske države, fašizma, velikohrvatske države, totalitarnog komunizma, jugoslovenskog socijalizma i njego-

vog raspada, do razarajuće agresije i rata, genocida, nepravedne privatizacije i divljeg kapitalizma, djelimične vjerske radikalizacije i prapočeta evropske integracije. I previše za malo i teško stradalo bosanskohercegovačko društvo, a osobito za još manju i još teže stradalu bošnjačko-muslimansku zajednicu u njemu.

Uz ovakvo složeno breme, Evropi i evropskim, mnogo većim društvima, bilo je potrebno pet stoljeća da uz evidentne napore izrastu u suvremena društva demokracije, ljudskih prava i sveopćeg prosperiteta u praksi. Ovaj najznačajniji proces cjelokupne ljudske historije je protekao u „porodajnim mukama“, ali je, zahvaljujući, prije svega, snažnim unutrašnjim impulsima rezultirao demokratskim vrijednostima, koje su danas značajno zaživjele u stvarnosti i praksi.

To se vidi i u uvodnim rečenicama konvencije Savjeta Evrope o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, koje govore da evropska društva (zemlje) sa zajedničkim naslijeđem, političkim tradicijama, idealima slobode i vladavine prava, streme ka zajedničkom provođenju ljudskih prava i sloboda u stvarnosti i praksi. Navedena konvencija ističe i presudnu važnost činjenice da je evropsko društvo duboko uvjereno u zajedničko shvaćanje i poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda koje čine temelje pravde i mira u svijetu. Također, ističe stvarnu političku demokraciju, koja najbolje štiti ljudska prava i slobode u društvenoj praksi. Drugim riječima, svakom uređenom, pravednom i odgovornom društvu nameće se obaveza poštivanja i zaštite ljudskih prava i sloboda, prije svega prema svakoj osobi, odnosno, svakom građaninu, bez ikakve razlike.

Kroz sve navedene procese, neminovno, mora proći i prolazi bosanskohercegovačko društvo, pa i Bošnjaci-Muslimani kao dio tog društva—bez obzira što neraskidivo pripadaju islamsko-orijentalnoj duhovnosti i tradiciji. Ne treba posebno naglašavati da je **integracija evropskih i islamskih ukupnih vrijednosti na tlu Bosne i Hercegovine vrlo složeno pitanje**, na koje se još uvijek traže pravi odgovori. Ali je, ipak, jasno da ta složena integracija nudi značajne perspektive u oplemenjivanju i jednih i drugih vrijednosti, osobito ako se to primijeni na nivou stvarne društvene prakse.

O iznimnom značaju društvene i političke prakse, kao simplificiranom, ali validnom kriteriju poređenja jednostavnih društvenih pojava u evropskom (pa i sjevernoameričkom) i islamskom društvu, ne treba trošiti riječi. Svakome je u potpunosti jasno koje od ova dva društva, sa aspekta stvarnog stanja danas, nudi više svih mogućih prava i sloboda, duhovnih i životnih mogućnosti na svim poljima. Ako bismo odabrali po jedno tipično društvo (zemlju) sa „Zapada“ i „Istoka“ i pitali običnog građanina iz tih zemalja gdje bi više voljeli živjeti, odgovor je unaprijed poznat pod uslovom da ti građani mogu da slobodno govore i da slobodno biraju, bez ikakvih posljedica za sebe i porodicu, gdje bi živjeli. Tu su visoka teoretiziranja i pozivanja na ideologiju potpuno isprazna, ljudi naprosto znaju istinu.

U navedenom pravcu govore i neka filozofska shvatanja u pojašnjavanju stvarne društvene i životne vrijednosti određenih ideja i društvenih projekata. Po njima je istinito tek ono što je provodljivo u praksi i što izdrži neminovni sud historije. Nije mali broj kompletnih društvenih projekata, koji su iznutra pledirali na istinitost, ali ih je vremenom njihova neprimjenljivost ostavila na smetlištu historije. Spomenimo samo fašizam, komunizam ili rasizam. Navedeni projekti su, zapravo, donijeli strašna stradanja čovječanstvu, pa i samim njihovim sljedbenicima.

Svakako, osnova istinitosti i pravednosti svakog društva je stvarno i praktično poštivanje ljudskih prava i sloboda. O tome govore i najvažniji dokumenti Ujedinjenih nacija. Ta se prava svode na činjenicu da su sva ljudska bića rođena slobodna i jednaka i da svakom pojedincu i zajednici moraju sva prava i slobode neprestano biti dostupne. Navedimo neka osnovna prava, kao što su život, sloboda, lična sigurnost, imovina, nepostojanje ropskog odnosa, mučenja... Nadalje, pravedno društvo trebalo bi imati praktične instrumente da svakog i svugdje priznae kao osobu i građanina, a također imati obavezu poštivanja i zaštite ljudskih prava i sloboda.

***

Cjelokupna historija čovječanstva jasno pokazuje da temelje pravednog društva čini dosljedno poštivanje i provođenje ljudskih prava i sloboda u praksi. Složeni historijski procesi su pokazali da

je čovječanstvo kao najbolji način šticećenja ljudskih prava i sloboda ustrojilo „stvarnu političku demokraciju“.

Politička demokracija u praksi, uistinu je najveće dostignuće čovječanstva na nivou organiziranja i upravljanja ljudskog društva i pojedinca u njemu. Ona polazi od činjenice da svako ima neotuđivo pravo sudjelovati u upravljanju i kreiranju društva kojem pripada. Primjenom političke demokracije pojedinac i društvo suvereno ostvaruju utjecaj na uspostavljanje uvjerljivog sistema upravljanja. Demokratsko upravljanje društvom (zemljom) se ostvaruje kroz niz jasno definiranih i praktičnih instrumenata, mehanizama i institucija. Oni su, opet, neprestano podložni kontroli i korigiranju od strane slobodne volje građana i većine društva.

Najbitnije osobine demokracije su: politički pluralizam, konkurencija i obavezni izbori. Politički pluralizam u praksi najbolje artikulira raznolikost pojedinačnih i grupnih potreba i interesa u nekom društvu, koji iz njih neminovno proizlaze. Konkurencija je najprirodniji i najzdraviji mehanizam afirmacije, razvoja i valorizacije svih mogućih intelektualnih, društvenih i političkih procesa, ideja i praksa. Najpragmatičniji mehanizam provođenja politike i vlasti u društvu ispoljava se kroz nadmetanje političkih stranaka putem **slobodnih, obaveznih i redovnih izbora**. Podrazumijeva se da na tim izborima svi članovi zajednice, najvišim zakonima, zagaraniranim pravom, mogu birati i biti birani. Dakle, parlamentarnom demokracijom danas društvo može obezbijediti uvjerljiv i pravedan sistem upravljanja.

Kada se radi o vladanju društvom, ovako shvaćen sistem upravljanja razotkriva nam i jednu čestu ideološku varku. Tako se od ideoloških aktivista razne provenijencije često može čuti da su izbori nepotrebni i da je demokracija laž – jer, jedino njihova ide-

ologija ima pravi i pravedan odgovor na pitanje ko treba da vlada cjelokupnim društvom.

Budući da su na svojoj koži, kroz svoju burnu historiju, osjetili i „ponešto naučili o vlasti“ (a prošli su kroz neke od najgorih društvenih projekata kao što su fašistička i komunistička tiranija), obični ljudi na ovim prostorima dobro znaju da su svi oni koji tvrde „kako su izbori nepotrebni“ –ili sebični vlastoljupci ili prostački i bezobrazni lažovi. Oni su zarad vlasti, spremni zgaziti sve univerzalne etičke i moralne vrijednosti, a u društvenu stvarnost uvesti sistemsku laž, demagogiju i prevaru. Nastranu oni naivci koji tvrde isto, kao puki transiteri ideoloških magluština i laži svojih „učitelja“.

Prosto je nevjerovatno, nadam se ne i u potpunosti tačno, kako su samoprolašeni intelektualci u muslimanskim društvima neodgovorni prema pitanju suvremenog političkog organiziranja, kako i ne pokušavaju u politiku i društvenu praksu implementirati osnovne principe islama. Ogromnoj većini takvih intelektualaca u rijetkim momentima shvaćanja tog problema se prosto „srce ukoči“, a „mozak skameni“. Manji dio njih u „napadu“ nekakve odgovornosti počnu isprazna teoretiziranja ili zarad čuvanja trenutnog komfora (duhovnog, društvenog ili materijalnog), jed-

nostavno se proglase nenadležnim. Zar treba čekati da poodmakne čak i 21. stoljeće da se dovoljna kritična masa intelektualaca i društveno i ekonomski angažiranih pripadnika muslimanskih društava konačno osvijesti i počne odgovorno raditi na ovom gorućem problemu, od kojeg zavisi razvoj pa i opstanak i njih i društava (zemalja) kojima pripadaju.

Možda, zahvaljujući evropskom položaju bosanskohercegovačkih muslimana i neizbježnom širenju stvarne političke demokracije preko Bosne i Hercegovine ka istoku, manji dio intelektualne i političke elite, ostajući u svojoj vjeri-islamu, odgovorni članovi svog društva, čine napore da aktivno učestvuju u kreiranju pravednog društva za sve njegove članove, a u okviru stvarne političke demokracije, kao najuspješnijeg oblika uređivanja društva koje je čovječanstvo dalo u dosadašnjoj historiji. Dakako, to se da ostvariti i kroz političko organiziranje Bošnjaka-Muslimana na osnovama islama, a kroz političku stranku sa islamskim predznakom.

***

Svako društvo i organizirana društvena zajednica je istovremeno i složen kompleks različitih pojedinačnih i grupnih kulturnih, religijskih, političkih i ekonomskih svjetonazora i interesa. Na poslijetku, svaki pojedinac je manje ili više osobit i različit od drugih po svojim interesima i potrebama koje iz njih proizlaze.

U današnjem društvu sve više dobiva na značaju razumijevanje kompleksnosti različitih interesa i identiteta građana. Oni se nužno ostvaruju kroz slobodu kreiranja vlastitog života i svjetonazora. Praktično ispoljavanje jednake slobode i prava svakog građanina je osnova pravednog i demokratskog društva. Ono se ogleda u razvijanju svoje osobnosti i prema vlastitoj odluci.

Velika složenost pojedinačnih pogleda na život i društvo, kao i interesa i potreba dovodi do stvaranja brojnih društvenih grupa sa zajedničkim interesima. Principom slobodnog udruživanja građana i društvenih grupa formiraju se društvene organizacije, koje najčešće zovemo **nevladine organizacije**.

Od slobodnog udruživanja i što većeg broja društvenih organizacija ima puno koristi cijelo društvo kroz bolje usklađivanje brojnih različito-

sti (npr. vjerskih, etničkih, kulturnih), postizanje vrijednih javnih ciljeva i unapređenje zajedničkog dobra. Ovakvo ostvarivanje interesa i ciljeva kroz slobodno formirane društvene organizacije doprinosi jačanju pluralističkog društva i stabilne društvene kulture (multikulture). Na ovaj način ispoljena i organizirana različitost daje novu snagu pluralističkom i multikulturnom društvu.

Veliki broj dobrovoljno organiziranih društvenih grupa (asocijacija, udruženja), a koji nisu dio vlasti, u osnovi čine jako civilno društvo. Civilno društvo je neka vrsta protuteže vlastima i bitan je činilac modernog demokratskog društva. Kako razvijeno civilno društvo često limitira i korigira vlast, imamo pojavu da totalitarni i autoritativni sistemi sprečavaju njegov razvoj. Nasuprot tome, u demokratskim društvima vlast omogućuje civilnom društvu nesmetan razvoj, kao vrlo važnom činiocu u stvaranju modernog društva, koje omogućuje komoditet svim njegovim građanima.

Zato u suvremenom društvu sve veći praktični značaj za potpunije provođenje demokracije imaju institucije civilnog društva i nevladine organizacije.

***

Jedna od bitnih osnova suvremenog društva je **sekularizacija države**, proistekla iz razvoja filozofije i nauke, koja posmatra svakog čovjeka kao odgovorno biće. Treba istaknuti visoke domete koje je sekularizam postigao kroz upravljanje državom u složenim društvima. Naravno, ovdje podrazumijevamo nemiješanje crkve i vjerskih organizacija u provođenje vlasti u društvu i državi.

Različite etičko-moralne vrijednosti, koje su prisutne u svakom društvu, cjelokupnom čovječanstvu osobito, npr. vjerske, tradicijske, ideološke..., ne treba da postanu „obaveznom formulom“ za kompletno društvo i svakog pojedinca. Tako bi se često na neki postupak pojedinca ili jedne grupe u istom društvu mogla očekivati reakcija drugog pojedinca ili grupe, sa različitim etičko-moralnim obrascem, pa bi moglo često biti da je „prema mojoj vjeri, taj čin za oštru osudu i sankciju“. Dalje je sasvim očekivano: „Tvoja vjera nije u pravu, a moja, naravno, jeste, i ti to moraš, htio ne htio, prihvatiti.“ Konačno bi se javila homogenizacija grupa unutar društva, odbrana osnovnih

prava svim mogućim sredstvima i strašna stradanja ljudi, sa neizvjesnim završetkom.

Shvaćajući svako društvo kao složenu zajednicu grupa i pojedinaca i različitih etičko-moralnih načela, nametanje samo jednih, a mimo stvarnih demokratskih institucija i principa, dovodi i pojedinca i cjelokupnu društvenu zajednicu u veliku opasnost. Zato, svako sužavanje etičko-moralnih načela, a s tim i redukcija cjelokupne moralne zajednice (pa imamo „naše“ i „druge“), u suštini je moralno upitna. Tako se stvaraju „navodne“ etičke i moralne osnove za grubo isključivanje cijelih kategorija ljudi iz zajednice. Takvih primjera u različitim vremenima i različitim dijelovima svijeta je, nažalost, dosta i uvijek su se tragično završavali (primjeri: siromašni, obojeni, Jevreji, muslimani, žene...). Zato suvremeni demokratski svijet zabranjuje diskriminaciju na bilo kojoj osnovi (spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovno stanje, invaliditet, itd.).

Za onemogućavanje tih retrogradnih društvenih pojava i procesa potrebno je uspostaviti vladavinu demokratski donesenih zakona koji se u praksi primjenjuju podjednako na sve, bez obzira na trenutni status osobe ili društvene grupe.

***

Kao što je prirodno i neotuđivo pravo svakog čovjeka na slobodu savjesti, mišljenja, kreiranja i ispoljavanja vlastitog etičko-moralnog sistema, također, pravo je svakog čovjeka na **slobodu izražavanja i govora**.

Iz brojnih, prethodno navedenih prava i sloboda, proizlazi i neotuđivo pravo građana i društvenih grupa na **slobodu okupljanja i udruživanja**—u cilju afirmacije vlastitih interesa i potreba koje iz njih proizlaze. To se odnosi i na **slobodu političkog organiziranja** kroz političke stranke i njihovo ravnopravno učešće u društvenom životu, parlamentarnoj demokraciji i vlasti, naravno u ovom primjeru na osnovama islama. Nadalje se nadovezuje i **sloboda informiranja** i medija, kao i mogućnost civilizirane debate i dijaloga po svim društvenim pitanjima.

Poznato je da sva ljudska bića povezuje um i razum, iz kojih proizlazi stalno promišljanje o duhovnosti, sebi, društvu i prirodi. Zbog toga sva-

ki čovjek uspostavlja vlastiti vrijednosni sistem rezoniranja, a sa njim razvija i kritičko mišljenje i preispitivanje. Tada se uspostavlja **naučni metod**, koji kritikom i analizom do tada poznatog otkriva i objašnjava nove naučne zakone, pojave i procese. Razvojem nauke u praksi se razvija tehnologija koja je dovela do današnjeg stepena materijalnog razvoja čovječanstva i obezbijedila sadašnji kvalitet života pojedinca i društva, kakav nisu imali od nastanka čovjeka.

Zbog ovakvog krajnje pozitivnog iskustva, navedeni kritički način mišljenja i naučni metod treba jako uvažavati i dati mu značajno mjesto u suvremenim društvenim odnosima, osobito u **obrazovanju i školstvu**.

***

Ovo su samo neka od otvorenih pitanja koja buduće političko organiziranje muslimana, a na principima koje nudi islam, u Bosni i Hercegovini mora na odgovarajući i pragmatičan način da valorizira. Historijski razvoj organiziranih društava suvremenog svijeta je iznjedrio vrijedne praktične metode i instrumente, a koji sadrže i najvažnije etičke i moralne principe vjere. Historijska praksa je, nasuprot tome, pokazala da muslimanska društva nemaju adekvatan i pragmatičan odgovor suvremenim društvenim problemima i procesima. Iako se pokušavaju primijeniti idealizirane vrijednosti islamske duhovnosti, praksa pokazuje da ne postoje metodi i instrumenti njihove društvene, političke i državne primjene. Veliki je broj takvih nesumnjivih vrijednosti u sferi duhovnosti i privatnosti, koje su u društvenoj praksi, nažalost, izložene beskrupuloznoj manipulaciji.

Stoga, svaki napor koji je usmjeren na uređivanje problematike organiziranja društva i države danas, a koji uvažava najveće etičke, moralne i društvene vrijednosti islama, predstavlja velik iskorak u razvoju odgovornog muslimanskog društva. Teško stečena pozitivna historijska iskustva u stvarnom bitisanju muslimana u složenom bosanskohercegovačkom društvu, na kontaktu „Zapada“ i „Istoka“, otvaraju nadu za nove civilizacijske pomake i boljem životu svakog muslimana u budućnosti.□